

УДК 339.166.8

Шалева О. І.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

У статті досліджується сучасний стан і проблеми роздрібної торгівлі продовольчими товарами у Західному регіоні України. Охарактеризовано особливості функціонування роздрібної торговельної мережі, досліджено структуру та динаміку продажу основних продовольчих товарів та структуру задоволеного попиту населення.

Ключові слова: роздрібна торгівля, продовольчі товари, роздрібна торговельна мережа, товарооборот.

Shaleva O.

DEVELOPMENT FEATURES OF FOOD RETAIL IN THE WESTERN REGION OF UKRAINE

The article examines the current state and problems of the retail food trade in the Western region of Ukraine. Characterized features functioning retail network, the structure and dynamics of the sale of food structure and satisfied demand.

Keywords: retail, food, retail trade network turnover.

Вступ. Розвиток економіки залежить від ефективності механізму взаємодії виробництва і споживання, які в умовах ринкового господарства роз'єднані між собою в часі і просторі. Формою реалізації такої взаємодії та даному етапі розвитку є торгівля.

Торгівля товарами народного споживання займає особливе місце серед різних видів обміну у сфері обігу. Саме на неї

покладено виконання таких суспільно необхідних функцій як організацію та технологічне забезпечення просування товарів у просторі і часі від виробника до споживача на організацію і технологічне забезпечення процесу зміни форми вартості з товарної на грошову (роздрібний продаж). Крім того, торгівля (у тому числі й роздрібна) є

важливою галуззю народного господарства. Так, у 2010 р. обсяги реалізованих товарів народного споживання становили 22,4 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Специфічну роль у забезпеченні населення товарами та послугами відіграє роздрібна торгівля продовольчими товарами, оскільки завдяки їй забезпечуються життєво важливі потреби у продуктах харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на вагоме значення цього сектора роздрібною торгівлі, сучасний стан і тенденції розвитку досліджено недостатньо. Так, вітчизняні економісти, зокрема І. Бланк, А. Мазаракі, Л. Лігоненко [4], досліджували сферу роздрібною торгівлі з точки зору макроекономіки без урахування окремих її секторів. Аналогічний підхід застосовано у працях О. Масленнікова та Б. Кручковського [6]. Частково вивчали цю проблему В. Апопій [1; 2] та Ю. Хом'як [3], проте їхні дослідження охоплювали загальнодержавні тенденції розвитку торгівлі продовольчими товарами, без урахування регіональних особливостей її функціонування. У зв'язку з вищевик-

ладеним постає необхідність аналізу проблематики розвитку роздрібною торгівлі в окремих регіонах України.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення особливостей і тенденцій стану розвитку роздрібною торгівлі продовольчими товарами в Західному регіоні України в умовах перехідної ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роздрібна торгівля спроможна забезпечити реалізацію значних обсягів продуктів харчування. Проте об'єктивно визначити величину товарообороту торгівлі продовольчими товарами складно через відсутність системного обліку та детального моніторингу. Так, дані щодо підприємств, які належать фізичним особам-підприємцям статистичними органами наводяться розрахунково. Відсутні статистичні дані щодо дрібнороздрібною мережі та нелегалізованою торгівлі. Фактично, лише два сектори роздрібною торгівлі продтоварами мають узагальнену статистику – підприємства роздрібною торгівлі та ресторанне господарство юридичних осіб. Оскільки ресторанне господарство є сферою, що має певну специфіку щодо задоволення попиту споживачів, у нашому дослідженні ми скористаємося інформацією про діяльність роздрібною торговельних підприємств.

Забезпечення населення продовольчими товарами здійснюється через роздрібною торговельну мережу. Ефективність її функціонування першочергово залежить від кількості суб'єктів роздрібною торгівлі. Процеси, що відбувалися в економіці України протягом останніх 20 років призвели до

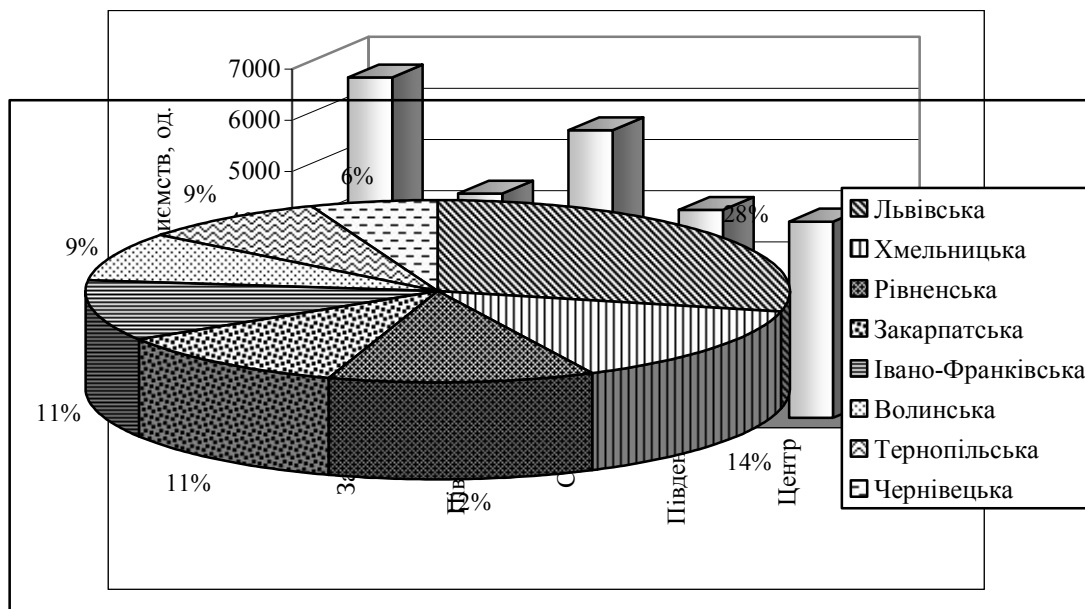

Рис. 1. Регіональна диференціація роздрібною торговельної мережі
 Рис. 2. Структура роздрібною торгівлі продовольчими товарами в Україні у 2009 р.
 Західного регіону України у 2009 р.

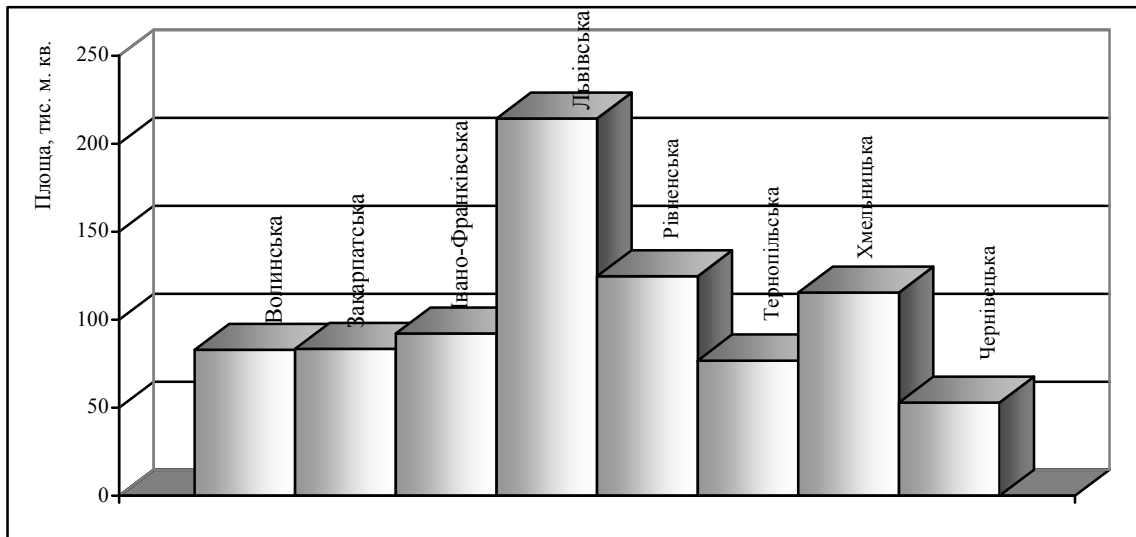

Рис. 3. Торговельна площа продовольчих магазинів у Західному регіоні України в 2009 р.

суттєвого зменшення кількості об'єктів, що займаються роздрібною торгівлею. Так, якщо у 1990 році на території України налічувалося 146 тис. магазинів і кіосків, то у 2000 – 103,2 тис., а у 2009 році – 63,5 тис. од. Лише за 2009 рік кількість таких об'єктів зменшилася на 3,9 тис., або на 5,6% [7].

На 1 січня 2010 р. роздрібна торговельна мережа України охоплювала 24,6 тис. продовольчих та 23,0 тис. непродовольчих магазинів. У порівнянні з 2008 р. кількість продовольчих магазинів зменшилася на 1,37 тис. од. (5,3%), у той час як непродовольчих – на 1,46 тис., тобто 6,0%. Серед продовольчих магазинів 87,9% становили магазини з універсальним асортиментом [7].

Водночас стан роздрібною торговельною мережі характеризується значною територіальною диференціацією, що виражається у суттєвих

відмінностях щодо кількості роздрібних торговельних підприємств з продажу продовольчих товарів у різних регіонах України (рис. 1) [7].

Так, найбільша кількість продовольчих магазинів зосереджена у Західному регіоні. Більш детальний аналіз даних щодо мережі продовольчих магазинів у окремих областях цього регіону представлено на рис. 2 [7; 8; 9; 10; 11; 12].

Із загальної кількості об'єктів роздрібною торгівлі цього регіону найбільша частка припадає на Львівщину (28%). Загалом Львівська область займає перше місце за кількістю як продовольчих, так і непродовольчих магазинів по Україні. Зокрема, частка області у розміщенні об'єктів роздрібною продовольчої торгівлі складає 7,8% загальної торговельних підприємств.

Показником, що певною мірою може характеризувати рівень якості торговельного обслуговування населення є торговельна площа магазинів. Загальна торговельна площа вітчизняних магазинів на початок 2010 року становила 8,01 млн. м². Порівняно з 2008 роком у 2009 році відбулося зменшення торговельної площі майже на 0,9 % або на 74,16 тис. м². Аналіз величини торговельної площі продовольчих магазинів Західного регіону наведено на рис. 3 [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13].

Порівнявши дані рис.2 та рис.3, можна помітити певну тенденцію: Львівська область серед областей Західного регіону відрізняється як найбільшою кількістю магазинів, так і найбільшою величиною їх площ. Це переважно пов'язано з відкриттям на її території (в основному у м. Львові) в останні роки ряду крупноформатних торговельних підприємств. До таких, зокрема, належать підприємства корпорації Fozzy Group (універсами "Сільпо"), METRO Cash&Carry (Cash&Carry), Auchan (гіпермаркет), корпорації "Пакко" (супермаркети "Вопак") тощо. Достатньо активно діють підприємства компанії "Інтермаркет" -

супермаркети "Арсен" та дискаунтери "Барвінок".

У той же час у Тернопільській та Чернівецькій областях дислокована найменша кількість магазинів, які характеризуються також невеликою торговельною площею. Така ситуація складається через переважання на їх території невеликих та дрібних населених пунктів. Крім того, існує значна кількість поселень, у яких торговельна мережа відсутня взагалі.

Проте основним економічним показником, що характеризує масштаб діяльності торговельного підприємства є товарооборот. Саме завдяки аналізу роздрібного товарообороту підприємств можна дослідити тенденції спрямування торгівлі у цивілізоване русло, її характеру та сталості [5]. Динаміка роздрібного торговельного обороту підприємств деяких областей Західного регіону представлена у таблиці 1 [8; 9; 10; 11; 12; 13].

Таблиця 1

**Динаміка роздрібного торговельного обороту підприємств
Західного регіону України у 2008-2009 рр.**

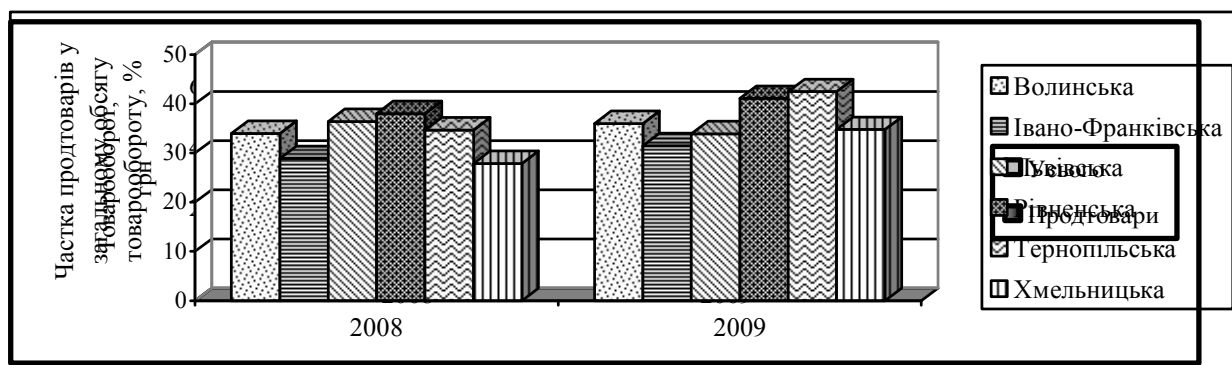
Область	Товарооборот, млн. грн		2009р. до 2008 р., %
	2008 р.	2009 р.	
Україна	246903	230955	93,5
Волинська	4306,1	3889,5	90,3
Івано-Франківська	4519,0	4448,5	98,4
Львівська	9119,7	12382,7	135,8
Рівненська	3853,4	3793,1	98,4
Тернопільська	3309,2	3321,1	100,4
Хмельницька	5003,3	4409,9	88,1

Як свідчать дані таблиці 1, існує стала тенденція для усього регіону щодо зменшення обсягів роздрібного товарообороту, що суттєво не відрізняється від становища, яке склалося загалом по Україні. Найчастіше це зумовлено зниженням купівельної спроможності населення та скороченням кількості пунктів торгівлі. У Тернопільській області приріст обсягів товарообороту був незначним (менше 1%). Винятком є лише Львівщина, де величина цього показника зростає на третину. У багатьох випадках це відбувалося за рахунок відкриття нових торговельних підприємств (зокрема крупноформатних, про що йшлося вище). Певний вплив відіграє також

зростання ролі м. Львова як туристичного центру.

Водночас дані щодо зміни товарообороту підприємств не можуть надати повної інформації щодо реалізації продовольчих товарів. Певний вплив у цьому разі може чинити специфічний закон Енгеля, який стверджує, що зі зростанням доходів населення попит на продукти харчування відносно знижується і навпаки – зі зниженням доходів попит відносно зростає [4]. Тому необхідно провести аналіз структури роздрібного товарообороту (рис. 4) [8; 9; 10; 11; 12; 13].

Як свідчать дані рис. 4, різких змін щодо попиту на продовольчі товари за досліджуваний період не відбулося. Проте, певна тенденція до збільшення цього показника спостерігається у всіх шести досліджуваних областях. Так, якщо частка продовольчих товарів у товарообороті у 2008 р. в середньому дорівнювала 33,3 %, то у 2009 вона зростає до 36,6%.

З проданих товарів продовольчої групи у товарообороті роздрібної торгівлі Львівської області переважали: алкогольні напої (8,7%), тютюнові вироби (2,9%), кондитерські вироби (2,1%), м'ясо та птиця свіжі та заморожені (1,7%), молоко та молочні продукти (1,2%), хліб і хлібобулочні вироби, м'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби (1,1%) [12]. Приблизно така ж структура продажу характерна для інших областей.

В окремих випадках для проведення більш детального аналізу стану роздрібної торгівлі досліджується інформація щодо обсягів товарообороту у розрахунку на одну особу, що дозволяє ефективніше порівняти показники попиту і пропозиції (рис. 5). Таке дослідження проведемо за матеріалами Львівської області, що є найбільшою та найбільш активно у плані розвитку роздрібної торгівлі у Західному регіоні [7].

Обсяг реалізованих товарів у розрахунку на одну особу за досліджуваний період також збільшився, що підтверджує визначену раніше тенденцію. Проте темпи зростання цього показника є досить суттєвими – у порівнянні з 2008 р. показник 2009 р. збільшився майже на 20 %.

[8; 9; 10; 11; 12; 13; власні розрахунки].

Аналізуючи дані таблиці 2 помітно, що з восьми областей Західного регіону лише Львівська входить до першої десятки щодо обсягу реалізованого товару на одну особу. Для більшості областей характерною є стабільність утримуваних позицій або навіть незначне підвищення їх рейтингу, проте загальний їх рейтинг залишається невисоким (а для Тернопільської – найнижчим в Україні).

Аналіз забезпечення потреб населення в продуктах харчування через торгівлю пов'язаний з вивченням наявних доходів і споживчих грошових витрат населення. При цьому такий аналіз ускладнюється різким підвищенням цін, трудовою міграцією населення та зростаючими обсягами грошових трансфертів із-за кордону.

Водночас такі показники характеризують лише вартісні показники щодо реалізації товарів, не враховуючи реального стану задоволення потреб населення і, в першу чергу, фізіологічних потреб.

Так, зокрема, середні сукупні витрати у розрахунку на одне домогосподарство на Львівщині становили у 2008 р. 2540,9 грн., а у 2009 – 2754,1 грн. Водночас на купівлю продовольчих товарів у 2009 р. було витрачено 50 % цієї суми, що на 2 % більше, ніж у попередньому році. Таким чином, можна говорити про певні деформації у структурі доходів і зниженні

Таблиця 2

Рейтинг областей Західної України за обсягом товарообороту у розрахунку на одну особу

Область	Місце області у загальноукраїнському рейтингу	
	2008 р.	2009 р.
Волинська	13	14
Закарпатська	16	13
Івано-Франківська	24	24
Львівська	7	8
Рівненська	22	21
Тернопільська	27	27
Хмельницька	20	18
Чернівецька	15	15

Практичний інтерес представляє собою інформація щодо становища областей Західного регіону при порівнянні показника товарообороту у розрахунку на одну особу в загальноукраїнських масштабах (включаючи дані по м. Києву та м. Севастополю). Такий аналіз наведений у таблиці 2

платоспроможності населення, що не може не відобразитися на структурі споживання (таблиця 3) [12; власні розрахунки].

Як бачимо, структура споживання основних продуктів мешканцями Львівської області не

відповідає раціональним нормам. Так, продуктів тваринного походження, овочів та плодів, що мають значну біологічну цінність, проте характеризуються порівняно високим рівнем цін, споживається значно менше норми. Водночас споживання калорійних хліба і хлібобулочних виробів та картоплі є понаднормовим. Це також свідчить про суттєве зниження купівельної спроможності населення.

Водночас критичною є розбіжність між фактичними обсягами споживання продуктів та обсягами їх реалізації через роздрібну торговельну мережу. Непомірно низьку частку організованого товарообороту у споживанні можна пояснити кількома причинами. Перша з них пов'язана з "тіньовим" обігом потоків товарів і коштів у сфері торгівлі, у тому числі продовольчими товарами. Також слід врахувати, що, як зазначалося вище, під час проведення дослідження нами були врахована інформація лише стосовно роздрібних торговельних підприємств юридичних осіб, оскільки обсяги реалізації продовольчих товарів фізичними особами характеризуються епізодично та безсистемно, тому відсутня можливість проведення повноцінного аналізу цього сегменту сфери обігу.

Висновки. Як бачимо, на сьогоднішній день сучасна роздрібна торгівля продовольчими товарами, як кінцева ланка сфери обігу, фактично не виконує свого головного завдання – потреби споживачів у основних продуктах харчування забезпечуються слабо. Навіть суттєве зростання кількості сучасних форматів роздрібно торгівлі не урівноважують загальної тенденції щодо зменшення масштабів роздрібно торгівельної мережі як у Західних областях, так і в Україні загалом. Тому у роздрібній торгівлі продовольчими товарами необхідне чітке обґрунтування стратегічних пріоритетів та її керованого розвитку з урахуванням конкурентної стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апопій В. В. Сучасні проблеми та стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України [Текст] / В. В. Апопій // Вісник ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського. – Серія "Економічні науки". – 2005. – № 4 – С. 145-153.
2. Апопій В. В. Торгівля продовольчими товарами : сучасний стан і тенденції розвитку [Цит. 2011, 20 лютого]. – [Електронний ресурс]. – Реж. доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/vdnuet/econ/2008_3/27%20.pdf>.
3. Апопій В. В. Концентрація торгівлі продо-

Таблиця 3

Продаж та споживання продуктів харчування у розрахунку на одну особу у Львівській області

	Рекомендовані норми споживання на одну людину, кг/рік	2008		2009	
		Продаж	Споживання	Продаж	Споживання
М'ясо і м'ясопродукти, кг	83	6,04	44,7	4,55	45,4
Риба і рибопродукти, кг	20	2,26	14,8	1,30	12,2
Яйця, шт.	290	29	238	27	250
Цукор, кг	38	5,30	39,3	5,36	36,0
Хліб і хлібобулочні вироби, кг	101	16,52	119,2	12,73	115,3
Картопля, кг	124	1,84	155,3	1,53	168,7
Овочі, кг	161	3,03	128,4	5,38	121,9
Плоди і ягоди, кг	90	4,22	41,9	5,81	43,0

Друга причина полягає у значних обсягах натурального споживання продуктів харчування населенням України, в тому числі й у Західних областях. Аналіз даних обстежень домогосподарств показує, що частка спожитих продуктів харчування, вироблених в особистих підсобних господарствах, тобто не реалізованих через канали торгівлі, коливається від 2,1 до 48% залежно від виду продукту. Найбільш високий рівень натурального споживання спостерігається щодо картоплі, овочів, фруктів, ягід, молока і молокопродуктів, яєць [2].

вільними товарами : соціально-економічні наслідки [Текст] / В. В. Апопій, Ю. М. Хом'як // Вісник Львівської комерційної академії. – Випуск 29. – Львів : Видавництво ЛКА, 2009. – С. 3-11. (Серія економічна).

4. Внутрішня торгівля в Україні: економічні умови ефективного розвитку [Текст] : монографія / [А. Мазаракі та ін.]. – К. : КНТЕУ, 2006. – 195 с.

5. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку [Текст] : монографія / [за ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука]. – Донецьк – Л. : ДонНУЕТ, 2007. – 404 с.

6. Масленников О. Ю. Проблеми і перспективи розвитку роздрібно торгівлі в Україні в умо-

вах ринкових перетворень / О. Ю. Масленніков, Б. А. Кручковський – [Цит. 2011, 20 лютого]. – [Електронний ресурс]. – Реж. доступу : <[http:// www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20/ 220_ Maslennikov-202/pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20/220_Maslennikov-202/pdf)>.

7. Стан торгової мережі підприємств (юридичних осіб) у 2009 році – [Цит. 2011, 12 лютого]. –

[Електронний ресурс]. – Реж. доступу : <[http:// www.me.gov.ua/file/link/14556/file/torg_merezha_2009.doc](http://www.me.gov.ua/file/link/14556/file/torg_merezha_2009.doc)>.

8. www.irp.lutsk.ua

9. www.rv.ukrstat.gov.ua

10. www.statbrd.ic.km.ua

11. www.stat.if.ukrtel.ua

12. www.stat.lviv.ua

13. www.ternstat.tim.net.ua